

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

**Дипломна робота
бакалавра**

**з теми: «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ І СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
4 курсу, групи Sz1-B19
спеціальності 232 Соціальне
забезпечення

Бандолько Юлія Володимирівна

Керівниця: **Мельник Л.П.**,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	6
1.1. Поняття та основні характеристики соціального захисту та соціального забезпечення.....	6
1.2. Проблема соціального захисту та соціального забезпечення в наукових дослідженнях.....	11
1.3. Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок категорій.....	15
Висновки до першого розділу.....	19
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	22
2.1. Нормативно-правова база соціального захисту та соціального забезпечення.....	22
2.2. Основні проблеми та пріоритети соціального захисту та соціального забезпечення населення в Україні	26
Висновки до другого розділу.....	32
РОЗДІЛ 3 ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	34
3.1. Соціальний захист в умовах воєнного стану в Україні	34
3.2. Дослідження задоволеності соціальним забезпеченням в Україні на прикладі деяких вразливих категорій населення (військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, малозабезпечені та багатодітні).....	36
3.3. Шляхи подолання основних проблем соціальної політики України	41
Висновки до третього розділу.....	47
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальний захист населення є невід’ємною складовою соціальної політики будь-якої держави. Суть соціального захисту полягає в наданні державою допомоги найбільш незахищеним верствам населення, шляхом заходів, які реалізуються відповідними органами державної влади та видатків з бюджету. До найбільш незахищених верств населення в Україні належать: малозабезпечені сім’ї; громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; фізичні особи, які надають соціальні послуги; жінки, яким присвоєно почесне звання України “Мати-героїня”; особи, які постраждали від торгівлі людьми; багатодітні сім’ї; учасники бойових дій, матері-одиначки, особи з особливими потребами тощо. Ці категорії можна також назвати пільговими. Рівень фінансового благополуччя перелічених категорій громадян є досить низьким, проте так відбувається з незалежних від них обставин.

Діюча система соціального захисту та соціального забезпечення передбачає державну підтримку найбільш вразливих верств населення, з метою забезпечення відповідного життєвого рівня та підвищення добробуту громадян. Забезпечення адекватно ї підтримки вразливих категорій населення потребує постійного вдосконалення процесу планування та виконання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. Таким чином важливого значення набуває побудова дієвої системи соціального захисту та соціального забезпечення населення через дослідження процесу планування та виконання видатків на функціонування.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Окремим аспектам соціального захисту присвятили свої праці вітчизняні й зарубіжні вчені та фахівці, зокрема І. П. Адаменко, Л. Ю. Малюга, Н. Ломоносова, Н. Болотіна, І. Дьяконова, А. Єпіфанов, Б. Б. Умаєв, Н. Нецька, В. В. Утвенко, В. Р. Філіпчук, І. Сало, В. Базилевич, П. Шевчук, О. Палій, В. Скуратівський, В. Москаленко, І. Басанцов, Т. Косова, І. Михайловська, О. Неліпович, А. Гарсія, Дж. Груат та ін.

Аналіз наукових праць показує, що дана тема не достатньо досліджена, що і зумовило вибір теми нашого наукового дослідження: **«Соціальний захист і соціальне забезпечення: концептуальні засади»**

Об'єктом дослідження є соціальний захист і соціальне забезпечення.

Предмет дослідження - аспекти та реалізація соціального захисту та соціального забезпечення.

Метою дослідження є розкрити сутність категорій «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»

Відповідно до мети було поставлено наступні **завдання**:

1. Здійснити аналіз наукової літератури щодо теоретичних засад соціального захисту та соціального забезпечення.

2. Проаналізувати особливості соціального захисту та соціального забезпечення населення в Україні.

3. Здійснити емпіричне дослідження задоволеності та інформованості соціальним забезпеченням в Україні на прикладі деяких вразливих категорій населення (військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, малозабезпечені та багатодітні).

4. Окреслити шляхи подолання основних проблем соціальної політики України.

Методи досліджень. У роботі застосовано такі загальнонаукові методи дослідження як системний підхід, аналіз, синтез та порівняння. Також було проведено соціологічне опитування з допомогою google-форми.

База дослідження. Цільовою групою дослідження є 53 людини, які відносяться до одної із п'яти соціальних категорій. Це зокрема військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, малозабезпечені та багатодітні.

Елементи наукової новизни полягають в узагальненні теоретично обґрунтованої природи та змісту соціального захисту та соціального забезпечення, а також у визначенні задоволеності громадян наданим державою соціальним захистом.

Практичне значення одержаних результатів в тому, що результати роботи можуть використовуватися у професійній діяльності фахівців соціальної сфери при організації соціального захисту та соціального забезпечення.

Апробація результатів дослідження. Оприлюднення результатів дослідження здійснювалось на студентських наукових конференціях Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка протягом 2021-2023 рр.

Публікації. Мельник Л.П., Бандолько Ю.В. Особливості соціального захисту в Україні. *Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 8 квітня 2021 року)* / [ред. колегія: Т.Л. Опалюк, В.І.Співак, Л.П. Мельник] Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. 124 с. С. 63-69. Режим доступу : URL : <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6064>

Мельник Л.П., Бандолько Ю.В. Соціальний захист військовослужбовців в період воєнного стану в Україні. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна. Вип. 38.* [Електронний ресурс]. / за ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2023. 247 с., С. 166-172. URL : <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7437>

Структура бакалаврської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Поняття та основні характеристики соціального захисту та соціального забезпечення

Соціальний захист – комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних соціальних прав громадянина в державі та пов'язаних із мінімізацією впливу чинників, що знижують якість життя населення [46].

Щоб зрозуміти всі нюанси соціального захисту громадян, необхідно спочатку проаналізувати зміст цього поняття та вивчити історичні обставини, в яких виникла ця державна система. Соціальний захист є невід'ємною частиною національної політики, і держави несуть відповідальність за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян. Це той елемент, від якого залежить ефективність цивілізаційного розвитку будь-якого суспільства. Оскільки соціальний захист є засобом підтримки економічної рівноваги та соціального добробуту, дослідження сутності соціального захисту та його місця в національній соціальній політиці становить значний інтерес у сучасній складній ситуації.

Соціальний захист охоплює весь комплекс відносин, життєво важливих зв'язків та інтересів різних соціальних суб'єктів, органів державної влади та держави, спрямованих на підтримку соціального благополуччя людини в конкретних економічних умовах. У широкому розумінні соціальний захист розглядають як діяльність держави, спрямованої на забезпечення процесу формування та розвитку повноцінної особистості, створення умов для самовизначення та ствердження в житті. У вузькому сенсі соціальний захист розглядається як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян (право на працю, на освіту, на житло, на відпочинок, на безпечне довкілля, на

охорону здоров'я, на достатній життєвий рівень, на безпечні умови праці, на заробітну плату, не нижчу мінімально встановлених стандартів) [47].

Концепція соціального забезпечення вперше була використана законодавцями США в тексті Закону про соціальне забезпечення 1935 року, який створив правову основу для нової системи обов'язкового пенсійного страхування, страхування на випадок смерті, інвалідності та безробіття в США. Термін швидко органічно вписався в понятійну систему західних учених і практиків, оскільки виражав суть підтримки соціально незахищених верств населення. Однак у майбутньому межі цього визначення будуть значно розширені завдяки розробці конвенцій і рекомендацій, присвячених соціальному страхуванню та соціальній допомозі Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Міжнародною організацією праці та Міжнародною асоціацією соціального забезпечення.

Соціальний захист населення шляхом проведення компенсаційно-профілактичних заходів. До компенсаційних заходів відноситься соціальна допомога особам або сім'ям, які не мають достатніх засобів для існування. Профілактичні заходи покликані захистити людей та їхні родини від втрати доходу через безробіття, старіння, хвороби, а також сприяння освіті та вдосконаленню навичок. Крім того, соціальний захист здійснюється в натуральній та грошовій формі. Державна соціальна допомога – це форма загальнодержавної взаємодії, яка надається у вигляді субсидій, надання соціальних послуг і предметів першої необхідності особам, які втратили заробіток у зв'язку з непрацездатністю, відсутністю роботи та джерел доходу, неспроможні матеріально забезпечити власне існування. Визначальною рисою цієї форми є непереборні соціальні та дієтичні відносини між державою та вразливими верствами населення [49].

Державні соціальні гарантії – встановлені законом України про «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» мають забезпечувати мінімальні розміри доходів громадян, спрямовані на реалізацію їх конституційного права на достатній життєвий рівень, а саме:

- мінімальні розміри оплати праці (місячна, погодинна);
- мінімальний розмір допомоги по безробіттю; допомога при народженні дитини;
- допомога непрацюючим жінкам у зв'язку з вагітністю та пологами;
- допомога по догляду за дитиною (до досягнення нею трирічного віку);
- допомога на дітей одиноким матерям; допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів;
- державна соціальна допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- мінімальна пенсія за віком; допомога на поховання;
- щомісячна грошова допомога малозабезпеченій особі, яка проживає разом з інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу.

Ці види є основними засобами існування для певних категорій громадян і не повинні опускатися нижче встановленого законодавством прожиткового мінімуму (основного національного соціального критерію).

Соціальний захист розглядається насамперед як економічна чи правова категорія. Як зазначалося вище, загальновизнане значення терміну «соціальне забезпечення» пов'язане з прийняттям Закону про соціальне забезпечення 1935 року в Сполучених Штатах. В буквальному перекладі термін «security» має декілька значень, основними з яких є «безпека», «охорона», «захист», «забезпечення», «гарантування» [5].

Системи соціального захисту в ширшому розумінні – це системи правових, соціально-економічних і політичних гарантій, що становлять умови для забезпечення засобів існування:

– рацездатні громадяни – за рахунок індивідуальних трудових внесків, економічної незалежності та підприємництва.

– Соціально незахищені верстви населення – за державний кошт, але не нижче прожиткового мінімуму.

Соціальний захист – це, з одного боку, функціональна система, тобто система, в якій він реалізується, а з іншого – інституційна система, тобто система інститутів, які його забезпечують (державна, торгівля). профспілки та інші громадські органи). Соціальний захист має охоплювати такі сфери:

- забезпечувати членам суспільства прожитковий мінімум, надавати матеріальну допомогу тим, хто її потребує з об'єктивних причин, захищати від факторів, що знижують життєвий рівень;
- створити умови, які дозволять громадянам вільно заробляти кошти для існування у спосіб, що не суперечить закону;
- забезпечувати сприятливі умови праці працівників і захищати їх від негативного впливу промислового виробництва; забезпечення екологічної безпеки членів суспільства;
- захист громадян від злочинних посягань;
- захист громадянських і політичних прав і свобод, що відповідає засадам конституційної демократії;
- створення умов, що виключають соціальні та міжнародні конфлікти силою;
- захист від політичних переслідувань та адміністративного свавілля;
- забезпечити свободу духовного життя та захистити від ідеологічного тиску;
- створення сприятливого психологічного середовища в суспільстві в цілому, окремих осередках і структурах, захист від психологічного тиску;
- забезпечення максимально можливої стабільності громадського життя [18].

Соціальне забезпечення – організаційно-правова діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального обслуговування, надання медичної та фармацевтичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових джерел особам, які зазнали соціального ризику, внаслідок якого втратили здоров'я та/чи засоби до існування й не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців. Соціальне забезпечення є частиною соціальної політики країни, а також вважається невід'ємною частиною системи соціального забезпечення та соціальної роботи [49].

Соціальне забезпечення – це надання державою матеріальної допомоги, соціальних послуг, медичної та фармацевтичної допомоги за рахунок фінансових ресурсів, спеціально створених особам, які піддаються соціальному ризику і внаслідок цього загинули, є організаційно-правовим. діяльністю Вони втратили право на здоров'я та/або засоби до існування та не можуть матеріально забезпечувати себе та свою сім'ю. Соціальне забезпечення є частиною соціальної політики країни, а також вважається невід'ємною частиною системи соціального забезпечення та соціально-економічного розвитку країни.

В. Утвенко у своєму навчальному посібнику «Система соціального забезпечення та соціальної підтримки» пише функції соціального забезпечення. На його думку функціями соціального забезпечення є зумовлені його природою і цільовим призначенням напрями впливу на суспільство. Він вважає за необхідне розрізняти економічну, соціальну, політичну, духовноідеологічну, демографічну функції соціального забезпечення[43].

Економічна функція соціального забезпечення полягає в позитивному впливі на економіку, інтереси і потреби людей як учасників виробничого процесу. Він має складну внутрішню структуру, що складається з багатьох взаємопов'язаних підфункцій: розподільчої, забезпечувальної та виробничої.

Соціальна функція відображає взаємозв'язок соціального забезпечення і соціальних підсистем суспільства. Метою соціального забезпечення є попередження, зменшення або усунення наслідків різних життєвих ситуацій.

Політична функція охоплює зв'язок між соціальним забезпеченням і політикою, передусім соціальною політикою.

Духовно-ідеологічна функція соціального забезпечення зумовлена зв'язком між соціальним забезпеченням і духовноідеологічною сферою суспільства.

Демографічна функція передбачає вплив соціального забезпечення на демографічні процеси в суспільстві, зокрема матеріальне забезпечення створення, розвитку та зміцнення сімей, підвищення народжуваності тощо.

Отже, функціонування систем соціального захисту знаходить своє відображення як у наданні матеріальної допомоги, матеріальних благ, безкоштовного харчування, житла, так і психологічної, медичної та правової допомоги громадянам, які охоплені соціальним захистом. Реалізація політики соціального захисту відбувається не тільки на державному рівні, а й на місцевому бюджеті, фондах, спеціально створених для соціальної допомоги громадянам, і на недержавному рівні.

1.2. Проблема визначення сутності категорій «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в наукових дослідженнях

Одним із «наймолодших понять» у системі принципів соціальної політики є поняття «соціальний захист». Воно сформувалося лише у другій половині 20 століття, супроводжуючись поняттям «соціальне забезпечення», і з часом «поглинуло» його, ставши найбільш широко вживаним у міжнародних правових актах та іноземній правовій практиці.

На нашу думку, унікальність цього поняття полягає саме в специфіці його утворення та етимології. Адже більшість дослідників, таких як Л.

Забелін, М. Семашко, В. Дурденєвський та їхні зарубіжні колеги Д. Вітте, Ш. Ройм, більше уваги приділяють терміну-попереднику – «соціальне забезпечення». Загальноприйнято вважати, що поширення терміну «соціальне забезпечення» пов'язане з прийняттям Закону про соціальне забезпечення 1935 року в США [39].

Загалом можна виділити два основних підходи до поняття «соціальний захист». Відповідно до першого підходу соціальний захист трактується як широке поняття, застосовне до всієї соціальної сфери країни. Соціальний захист у широкому розумінні включає соціальну допомогу, соціальне забезпечення, соціальне страхування та заходи позитивного характеру (політика зайнятості, боротьба з безробіттям). Іншими словами, це діяльність держави, спрямована на забезпечення процесу формування та розвитку зрілої особистості, виявлення та усунення негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення та життєвого утвердження. Під соціальним захистом у вузькому розумінні розуміють насамперед певний обмежений комплекс дій, спрямованих на надання допомоги у важкі часи [12].

Аналіз наукових публікацій виявляє особливий акцент на питанні застосовності наукових розробок у практиці державного управління та правовому контексті терміну «соціальний захист» [15].

М. Даніліна зазначає, що соціальний захист здійснюється державою на трьох рівнях (правовому, соціально-економічному та організаційному) для «матеріального забезпечення на рівні стандартів сучасного суспільного розвитку та вільного розвитку людини» [11].

І. Юрійчук визначає соціальних захист як основну суспільну потребу, яка реалізується «шляхом надання різного роду відповідних послуг» [51]. Я. Берназюк зосередив увагу на реалізації права на соціальний захист та звернення до суду у випадку його порушення [3].

А. Бучик поділяє погляди багатьох науковців щодо взаємодії держави та громадянина в їх обов'язку щодо забезпечення соціального захисту, а

зокрема щодо підвищення активності громадян щодо забезпечення власного матеріального добробуту [8].

І. Смирнова, О. Лігошва, Н. Лак, Л. Голева розглядають соціальний захист у контексті правових та економічних підходів в умовах ринкових відносин. До складових соціального захисту належать соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальна допомога. Вважається, що поняття «соціальний захист» і «соціальна справедливість» взаємозалежні [39].

М. Чолна розглядає поняття соціального захисту не лише через призму самовизначення та самоствердження особистості, а й у контекст діяльності держави, спрямованої на повноцінний розвиток особистості, виявлення та нейтралізацію негативних факторів [50].

В. Семенов, Ю. Рагуліна характеристика соціального захисту як сукупності правових гарантій для всіх членів суспільства, пов'язаних із забезпеченням основних соціально-економічних прав [40].

Розвиток поняття «соціальний захист» як наукової категорії бере свій початок саме в правовій і правовій сфері, тобто в нормативній юриспруденції, а в кінцевому підсумку його впровадження в це поняття і подальшу практику стало основним джерелом

Стаття X Хартії основних прав працівників (документ ЄС, 1989 р.) встановлює основи права на соціальний захист.

«Згідно з національними правилами, усі працівники в країнах ЄС мають право на соціальний захист і пільги відповідно до статусу та розміру підприємства, на якому вони працюють» [39, с.32].

Термін «соціальний захист» не лише активно використовується, а й конкретизується в інших головних соціальних нормативних актів ЄС – у Європейській соціальній хартії Ради Європи, у Європейській соціальній хартії, тощо [14].

Поняття соціального захисту є основою центрального соціального конституційного права. Відповідно до статті 46 Конституції України це право включає повну, часткову або тимчасову втрату працездатності, втрату

годувальника, безробіття з незалежних від нього причин, а також вік і стан здоров'я. подія падіння. Для забезпечення не передбачених законом справ. Конституція детально визначає право на соціальний захист, а також систему його гарантування [21].

Термін «соціальний захист» трактується по-різному в різних країнах і законах. Було зроблено багато наукових спроб узагальнити різні тлумачення та чітко визначити термін. Соціальний захист розуміється як набагато ширше соціальне явище, ніж соціальне забезпечення. І це свідчить про те, що цілий рівень дослідницького бачення був присвячений тлумаченню значення «соціального забезпечення», і що для соціального захисту навіть чітко визначена та універсально визначена концепція науки ще має бути розроблена. Незважаючи на те, що вона не робить. Тому кожен дослідник прагне виробити своєрідне розуміння важливості соціального захисту.

Під соціальним захистом Е. Мачурська розуміє діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу повноцінного становлення та розвитку особистості. Дослідниця М. Буянова уточнює ширше значення терміну, зазначаючи, що соціальний захист здійснюється також за допомогою таких галузей права: трудове, цивільне, житлове, сімейне, екологічне [39].

Науковці Е. Тучкова, М. Захаров та А.-В. Житлер подають соціальний захист у розрізі чіткого та невід'ємного поєднання з соціальним забезпеченням, розуміючи кожен з цих термінів як складову впровадження іншого.

Як бачимо, розкриття та тлумачення терміна «соціальний захист» є досить дискусійним та неоднозначним серед науковців. Іноді його ототожнюють і протиставляють із соціальним забезпеченням. Тому ми намагаємося узагальнити весь спектр запропонованих наукових парадигм і охарактеризувати нашу власну [39].

Отже, соціальний захист можна визначити як процес, що включає дії соціально-політичних інститутів для підтримки адекватного рівня соціального добробуту людини за певних економічних обставин. Аналіз

останніх наукових публікацій свідчить про відсутність єдиного погляду на тлумачення терміну «соціальний захист». Усі публікації ґрунтуються на результатах кількох наукових напрямів, які розвивалися в українській науці з 1990-х років. Незважаючи на наявність багатьох досліджень щодо розуміння поняття «соціальний захист», немає чіткого визначення розуміння поняття та визначення його характеристик у різних сферах. Відбувається гармонізація понять, що на практиці призводить до створення прав соціального захисту без урахування галузевих особливостей чи глобальної ситуації.

1.3. Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок категорій

Соціальне забезпечення завжди посідало важливе місце в житті держави і суспільства. Воно безпосередньо залежить від економічного розвитку і тісно пов'язане з політикою та соціальним добробутом людей. Від стану соціальної сфери та ефективності державної політики у сфері соціальної підтримки населення залежить стабільність суспільства, його сталий розвиток і, як наслідок, національна безпека.

Соціальний захист є не лише невід'ємною частиною соціальної політики країни. Це беззаперечна вимога достатньо високого рівня цивілізованого існування будь-якого без винятку суспільства. Нарешті, як головний гарант виживання суспільства, людина повинна відчувати і споживати турботу і людяність як надійну запоруку існування держави і права. Лише приділяючи увагу соціальному захисту та безпосередньо залежним від нього суспільним групам, держава може забезпечити своє історичне сприйняття, стабільне сучасне функціонування та добробут громадян у майбутньому, а також те, що вона є демократичною конституцією. основа існування держави [1].

Соціальне забезпечення включає всі види пенсій, допомог, компенсацій, допомоги, медичного обслуговування тощо, а також загальне соціальне забезпечення. Важливо розрізнити терміни «соціальне забезпечення» та «соціальний захист». Соціальний захист – це більш конкретне поняття, узагальнене в соціальній роботі, практичній діяльності всіх гілок влади щодо реалізації прав і свобод громадян. У літературі розрізняють два види соціального захисту. Абсолютна гарантія мінімального рівня життя для всіх членів суспільства, абсолютно необхідного рівня життя, достатнього для підтримки здоров'я та працездатності населення, а доступ до небагатьох обраних не слід вважати привілеєм.

Водночас обмежений соціальний захист є державною соціальною гарантією відносного добробуту окремих осіб чи категорій осіб. Мета – убезпечити населення від можливого падіння рівня доходів і погіршення рівня життя. Власне, це винагорода за мою роботу [48].

Найбільш близьким до поняття «соціальна робота» є поняття «соціальний захист». У літературі соціальний захист також розглядається як форма соціальної підтримки. Допомагати окремим особам або групам справлятися зі складними життєвими ситуаціями. Це також система соціальних дій або поведінки, спрямованих не тільки на допомогу людям, а й на усунення причин важких життєвих ситуацій[6]. Таким чином, як соціальна робота, так і соціальний захист є певною формою діяльності.

Однак соціальний захист може охоплювати ширше коло питань порівняно з соціальною роботою. Соціальний захист включає заходи суспільства, спрямовані не тільки на усунення або мінімізацію несприятливих соціальних наслідків, а й на попередження їх виникнення, тобто мають превентивний характер. Охоронним елементом соціальної роботи є соціальне забезпечення, яке спрямоване виключно на збалансування та мінімізацію наслідків несприятливих соціальних явищ, що відбулися.

Визначення соціального забезпечення пройшло багато етапів розвитку і було краще і глибше інтерпретовано дослідниками. На сьогодні немає

єдиного загальноприйнятого визначення поняття «соціальна безпека», а також єдиного розуміння її складу, структури та проявів. Крім того, вчені дискутують щодо тотожності категорій «соціальне забезпечення» та «соціальний захист», їх співвідношення та підпорядкованості.

Зокрема, А. Дутчак «Соціальне забезпечення вважає частиною соціальної політики держави і водночас невід'ємною частиною системи соціального захисту, особливо соціальної роботи [13., с. 568-569].

В. Філіпчук соціальний захист та соціальне забезпечення розуміє як не розривне ціле, обґрунтовуючи це наявністю у зведеному бюджеті України видаткової статті «Соціальний захист та соціальне забезпечення». Виконання якої реалізується шляхом «призначення пільг, здійснення соціальних та компенсаційних виплат, а також надання соціальних послуг здебільшого державними або комунальними закладами системи соціального захисту» [46. с. 145].

А. Огінська вважає, що у більшості існуючих визначень стверджується, що «лише відносини соціального забезпечення мають перерозподільний характер, тоді як соціальне забезпечення, яке є складовою соціального захисту, слід характеризувати як сукупність відносин розподілу. Воно містить методологічні помилки». Може визначити, які платники податків складають частину державного та місцевих бюджетів, які фінансують виплати національного соціального страхування [30, с. 132].

Л. Міщенко притримується думки, «що під соціальним захистом слід розуміти сукупність нормативно закріплених соціальних гарантій спрямованих на вирівнювання положення окремих верств громадян, які потребують державної допомоги з іншими у випадках настання соціальних ризиків» не виділяючи окремо категорію соціальне забезпечення [25].

Найбільш детальне пояснення на цю тему дає О. Раневич: «Соціальний захист у конституційному розумінні є ширшою категорією, ніж соціальне забезпечення, і включає останнє серед інших структурних елементів. Проте в українському законодавстві існує єдине розуміння цих правових термінів. Це

призвело до правової невизначеності та рівняння конституційного та правові терміни «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Соціальний захист можна визначити як сукупність правових, економічних та організаційних заходів і інструментів, спрямованих на захист як груп, так і окремих осіб від впливу несприятливих обставин об'єктивного характеру. Соціальний захист, на відміну від соціального забезпечення, передбачає не тільки створення умов для нормальної життєдіяльності та розвитку людини, збереження статусу соціальної захищеності, соціальний захист життя і здоров'я, а й уникнення негативних наслідків для суспільства, а також інші види соціального захисту, спрямовані на підвищення соціального добробуту та забезпечення соціальної справедливості» [36, с. 91].

Узагальнюючи сукупність більшості тлумачень і підходів, терміни «соціальне забезпечення» і «соціальний захист населення» не мають єдиного загальноприйнятого визначення, немає єдиного визначення їх складу, структури та одноманітності. Щодо них можна зробити висновок, що висловлена думка не існує. спосіб вираження. На основі проведених досліджень ми сформуваємо власні уявлення про природу цих категорій і вважаємо їх ототожнення помилковим. На нашу думку, категорія «соціальний захист» є більш широким терміном, який включає також «соціальний захист».

«Соціальний захист» означає систему взаємопов'язаної економічної та правової політики, спрямованої на покращення життя соціально незахищених верств населення. Його метою є надання пільг, субсидій, пільг, страхування чи можливостей додаткового доходу для підтримки вразливих верств населення та створення умов для підтримки вразливих верств населення. для досягнення власної економічної незалежності. Кінцевою метою держави при здійсненні соціального захисту є зниження соціальної напруги між громадянами з метою досягнення високого рівня соціальної захищеності всередині країни [19].

Сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» дозволяє нам встановити співвідношення між ними, яке можливо сформулювати наступним чином: соціальне забезпечення – це окрема складова системи соціального захисту населення країни.

Наведені висновки є розумінням того, що соціальний захист є не лише невід’ємною частиною соціальної політики будь-якої країни. Це беззаперечна вимога для виживання цивілізації на досить високому рівні в кожному без винятку суспільстві. Адже людина, як головний гарант суспільного буття, має відчувати і споживати турботу та людяність як певну гарантію існування держави і права. Лише приділяючи увагу соціальному захисту та безпосередньо залежним від соціального захисту соціальним групам, країна може забезпечити визнання минулої історії, стабільне функціонування сьогодення та щасливе життя громадян у майбутньому. Це основа існування демократична правова соціальна держава.

Висновки до першого розділу

Викладене вище призводить до розуміння того, що соціальний захист є не просто невід’ємною частиною соціальної політики кожної держави. Це беззаперечна вимога цивілізованого існування на досить високому рівні в будь-якому без винятку суспільстві. Нарешті, як головний гарант виживання суспільства, людина повинна відчувати і споживати турботу і людяність як надійну за поруку існування держави і права. Лише приділяючи увагу соціальному захисту та безпосередньо залежним від нього суспільним групам, держава може забезпечити своє історичне сприйняття, стабільне сучасне функціонування та добробут громадян у майбутньому, а також те, що вона є демократичною конституцією. основа існування держави.

Під «соціальним забезпеченням» мається на увазі система, за якої держава гарантує громадянам матеріальну допомогу, виплату страхових

виплат громадянам, які досягли певного віку, у разі втрати працездатності, тимчасової непрацездатності або в інших випадках, визначених законом, підвищення. Пенсійне та соціальне забезпечення утриманців без близьких родичів.

На наше переконання термін «соціальний захист» визнається ширшим за змістом, аніж «соціальне забезпечення», що зумовлює їх фактичне співвідношення як цілого та частини. А розмаїття наукових підходів до змістового навантаження конституційних термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» хоча і заслуговує певної уваги, однак більшість наукових ідей не узгоджуються із закріпленим законодавцем порядком співвідношення цих термінів, а також із наявним у законодавстві їх змістовим наповненням. А тому найбільш прийнятною вбачається остання позиція, що має місце в науці права соціального забезпечення, так як, виходячи безпосередньо з диспозиції ст. 46 Конституції України, де право громадян на соціальний захист включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, утрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, логічно впливає, що «соціальний захист» включає «соціальне забезпечення» громадян як одну зі складових частин.

З викладеного слідує, що соціальний захист у конституційному його розумінні є ширшою категорією, аніж соціальне забезпечення, і включає останнє поміж інших структурних елементів. Проте в законодавстві України відсутнє єдине розуміння цих правових понять, що зумовлює юридичну невизначеність і ототожнення конституційно-правових термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Підсумовуючи викладене, зазначимо, що категорію соціальний захист можна визначити як комплекс правових, економічних та організаційних заходів і засобів, покликаних убезпечити як населення загалом, так і окремих індивідів від впливу на них негативних обставин об'єктивного характеру. Соціальний захист з огляду на законодавче

застосування здійснюється за допомогою різних галузей права та покликаний гарантувати реалізацію соціальних прав та інтересів людини й громадянина. На відміну від соціального забезпечення, соціальний захист включає й інші соціальні гарантії, що покликані створити умови для нормального життя та розвитку людини, підтримання стану соціальної безпеки та соціальної захищеності її життя та здоров'я, а також не допустити негативних наслідків у суспільстві й забезпечити соціальну справедливість.

Тому правові приписи, що регулюють відносини соціального захисту, утворюють у законодавстві систему соціально-правових норм, які спрямовані на ліквідацію негативних соціальних чинників і явищ у суспільстві. Соціальний захист – це той чинник, від ефективності якого залежить цивілізаційний розвиток будь-якого суспільства. Сприятливі умови для дітонародження, подальшого життя, охорони здоров'я та виховання підростаючого покоління, що є випереджувальними заходами щодо формування якісного трудового потенціалу суспільства, зокрема здорового демографічного покоління, приділення якомога більшої уваги дітям-сиротам, безпритульним, людям пенсійного віку та безробітним – головні прерогативи політики соціального захисту населення в Україні.

Сучасна система соціального захисту має охоплювати весь життєвий цикл людини – від її народження до смерті.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правова база соціального захисту та соціального забезпечення

За роки незалежності України Верховна Рада України прийняла ряд законів, які регулюють соціальне забезпечення.

Конституція України є основним законодавчим актом, який закріплює основні політико-правові засади, що регулюють суспільне життя громадян України. Відповідно до статті 46 Конституції України право громадян на соціальний захист гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [21].

Соціальний розвиток як центр національної політики завжди офіційно визнавався одним із пріоритетів в Україні. Процес формування соціальних стандартів і створення системи соціальних стандартів, гарантій і нормативів у державі супроводжувався прийняттям у 1999 році Закону України «Про прожитковий мінімум», а у 2000 році – Закону України «Про державну соціальну Стандарти». «І є національне соціальне забезпечення». Протягом багатьох років у державі спостерігаються тенденції нормативно-законодавчого регулювання до послаблення законодавства щодо відповідальності за порушення норм соціальної нерівності [27]

Нормативно-правову базу з питань соціального розвитку в Україні на думку І. Найда можна поділити на такі складники:

- нормативно-правові акти у сфері праці і соціального захисту населення;
- нормативно-правові акти у сфері житлово-комунальних послуг;
- нормативно-правові акти у сфері охорони здоров'я;
- нормативно-правові акти у сфері освіти.

Також сьогодні варто відзначити нормативно-правові положення, які регулюють соціальний захист військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та внутрішньо переміщених осіб.

Загалом соціальний захист в Україні регулюється низкою українських законів та указів. Серед найважливіших слід відзначити:

- Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»;
- Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного режиму 1917-1991 років» – реабілітована особа, яка стала особою з інвалідністю внаслідок репресій або є пенсіонером;
- Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;
- Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»;
- Закон України «Про жертви нацистських переслідувань»;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»;
- Закон України «Про соціальний захист дітей війни»;
- Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»;
- Закон України «Про житлово-комунальні послуги»;
- Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»;
- Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»;
- Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають

- права на пенсію, та особам з інвалідністю»;
- Закон України «Про соціальні послуги»;
  - Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»;
  - Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»;
  - Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»;
  - Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування»
  - Закон України «Про протидію торгівлі людьми»;
  - Постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.1993р.№ 354 «Про безоплатний проїзд пенсіонерів на транспорті загального користування» зі змінами, Постанова Кабінету Міністрів України від 16.08.1994 № 555 «Про поширення чинності постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 р. № 354»;
  - Постанова Кабінету Міністрів №185 від 8 квітня 2015 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати матеріальної допомоги військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби»;
  - Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2005 № 261 «Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд»;
  - Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1098 «Про затвердження Порядку призначення тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату»;
  - Постанова Кабінету Міністрів України «Про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги».

Нормативно-правове регулювання у сфері соціального розвитку є одним із механізмів реалізації основних цілей і завдань національної соціальної політики на законодавчому рівні.

Соціальний розвиток України створить нові можливості для науково-технічного та інноваційного прориву держави серед європейських країн, зміцнить економічну базу та пряму духовну спадщину українського суспільства в цілому та держави загалом [27].

Основними завданнями нормативно-правового забезпечення соціальної сфери є: зберегти повний фізичний, інтелектуальний, духовний та етичний потенціал країни. Формування ефективної системи мотивації праці, що відповідає вимогам сучасного ринку праці. Без цього неможливий економічний і правовий прогрес, ефективна економіка та повноцінні ринки. Створення інституційних і соціально-економічних умов для реалізації народом, різними соціальними класами і групами населення потреб та інтересів, прояву їх діяльності та розкриття їхньої індивідуальності. Це створює умови для громадянського суспільства, індивідуальної свободи та справжньої демократії [42, с. 67].

Нові тенденції розвитку нормативно-правової сфери змінюють очікування, зумовлюють нові суспільні твердження, викликають зміни в структурі держави, що, у свою чергу, впливає на структуру інтегрованої та динамічної соціальної сфери. Підсистема суспільства, в якій реалізуються соціальні функції. Структури управління у сфері соціального розвитку спрямовані на реалізацію соціальних і громадянських прав. Нормативно-правове регулювання у сфері соціального розвитку є одним із механізмів реалізації основних цілей і завдань національної соціальної політики на законодавчому рівні.

Дослідження, проведені у сфері нормативно-правового регулювання соціальної сфери, свідчать, що розвиток соціальної сфери є головним завданням оновлення чинного законодавства, а головним критерієм наближення України до демократичних європейських цінностей можна

назвати функціонування як Загалом, незважаючи на складність роботи з формування законодавчої бази для реформування системи соціального обслуговування в Україні, відсутня законодавча база, яка б належним чином регулювала діяльність соціальних закладів та уможливила реалізацію соціальних послуг. ще. Соціальні стандарти для забезпечення високої якості соціально-гарантійних послуг.

2.2. Основні проблеми та пріоритети соціального захисту населення в Україні

На сучасному етапі розвитку українського суспільства велике значення має державна соціальна політика, що охоплює різні сфери життя людей (особливо виробничу, соціальну, економічну тощо).

В Україні кошти на соціальне забезпечення населення залежать від фінансових можливостей держави, які визначаються рівнем валового внутрішнього продукту та рівнем науково обґрунтованих споживчих фондів. Збільшення державних видатків на соціальне забезпечення можливе лише за умови зміни нормативно-правового акту щодо зростання валового внутрішнього продукту, у такому випадку держава може виділяти більше коштів на соціальне забезпечення своїх громадян [48].

Соціальна захищеність виражається в конкретному обсязі або у вигляді матеріальних, побутових і культурних благ і послуг, що надаються певній категорії громадян. Перелік видів забезпечення визначається Конституцією України. Сума зазвичай виплачується у вигляді пенсії або соціального страхування.

Пенсія – регулярна грошова виплата, яку громадяни одержують із державного та спеціальних фондів після досягнення певного віку у разі інвалідності, втрати годувальника, вислуги років. Їх характеристики:

- грошові виплати за віком та у разі непрацездатності, коли особа звільняється від обов'язку працювати або не може працювати за станом здоров'я;
- виплати зі спеціальних фондів;
- розмір залежить в основному від одержуваного заробітку.

Допомоги – це грошові виплати (крім пенсій) громадянам, які здійснюються органами соціального захисту населення і за рахунок державного бюджету у випадках, передбачених законодавством. Види допомоги відрізняються один від одного прямим призначенням і багатьма правовими ознаками. Допомоги можна поділити на категорії за частотою виплати (одноразові та періодичні) та метою використання (тимчасова непрацездатність, пов'язана з народженням дитини тощо). Третім видом соціального забезпечення є соціально-побутові виплати.

Соціальні послуги спрямовані на окремі соціальні групи або осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги для здійснення реабілітаційної чи репродуктивної життєдіяльності та соціальної адаптації, правових, низки економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, щоб повернутися до повноцінного життя. Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальні послуги. Людям, які опинилися у складній життєвій ситуації, надається матеріальна допомога у вигляді грошової та безготівкової допомоги [31].

Продукти харчування, засоби гігієни, засоби особистої гігієни, засоби догляду за дітьми, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, паливо, технічні та допоміжні засоби реабілітації. Соціальні послуги надаються шляхом надання соціальних послуг, таких як:

- за місцем проживання особи (удома);
- у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
- у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування;

- в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
- у територіальних центрах соціального обслуговування;
- в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

За Законом України «Про соціальні послуги» можуть надаватися такі види соціальних послуг [34]:

– **соціально-побутові послуги** – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації; здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

– **психологічні послуги** – надання консультацій з питань психічного здоров'я та покращення взаємин із навколишнім соціальним середовищем, дослідження соціально-психологічних особливостей людей за допомогою психіатричної діагностики з метою психологічної корекції та психологічної реабілітації та надання методичних консультацій.;

– **соціально-педагогічні послуги** – визнання та сприяння розвитку різноманітних інтересів і потреб людей, які перебувають у складних життєвих обставинах, проектування індивідуального навчання, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивної та оздоровчої діяльності, технічної та художньої діяльності тощо, а також різноманітних видів діяльності. Інституції, державні органи, зацікавлені сторони;

– **соціально-медичні послуги** – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

– **соціально-економічні послуги** – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

– **юридичні послуги** – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу й реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо);

– **послуги з працевлаштування** – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

– **послуги з професійної реабілітації** осіб з обмеженими фізичними можливостями – комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість;

– **інформаційні послуги** – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги);

Перелік та порядок надання соціальних послуг за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування регулюються законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Усі види соціального забезпечення мають спільну мету – соціальний захист громадян у передбачених законом випадках.

Соціальне забезпечення населення є одним з найголовніших пріоритетів державної соціальної політики і посідає вагомий роль у розвитку суспільства. Тому на поточний момент основними напрямками діяльності держави у сфері соціального забезпечення мають стати:

- забезпечення соціального захисту учасників антитерористичної операції та переселенців із зони бойових дій;

- гарантія мінімуму заробітної платні та регулювання доходів населення загалом;
- погашення заборгованості із заробітної платні та соціальних виплат;
- забезпечення прожиткового мінімуму;
- боротьба з бідністю, надання адресної допомоги;
- забезпечення зайнятості населення і надання допомоги на випадок безробіття;
- індексація фіксованих доходів і захист грошових заощаджень населення (вклади у банках, державні облігації, страхові поліси);
- створення умов для реалізації здатностей до праці;
- запобігання соціальній деградації тощо.

На стратегічному рівні основними напрямками державної соціальної політики, спрямованої на соціальне забезпечення та підтримку населення, мають стати [45]:

- наповнення реформ соціальним змістом;
- розвиток демократії, забезпечення прав і свобод, формування громадянського суспільства;
- активізація соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері;
- забезпечення гідних і безпечних умов життя та праці, зростання добробуту громадян;
- створення кожній людині можливостей реалізувати її здібності, одержувати дохід відповідно до результатів праці, компетентності, таланту;
- стимулювання мотивації до трудової та підприємницької діяльності, становлення середнього класу;
- створення необхідних правових умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, у тому числі й на розвиток соціальної сфери;
- підвищення ролі органів місцевого самоврядування в соціальному захисті населення;

- створення умов для заохочення продуктивної трудової діяльності, зростання соціально-економічної активності населення, відтворення і всебічна реалізація трудового потенціалу на основі формування внутрішніх глибинних життєздатних джерел розвитку мотивації трудової діяльності кожної людини, спроможної до праці;

- створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня кожної людини, її сім'ї, обмеження соціального розшарування населення за рівнем доходів, стимулювання формування стабільного платоспроможного попиту населення на основі соціального самозахисту, самоствердження кожним трудівником свого добробуту, мікросхеми свого соціального захисту відповідно до свого трудового внеску і заходи соціально-економічної активності;

- вироблення та створення гнучкої, динамічної системи оплати праці на основі її глибокої структурної реформи, формування її нової моделі, збільшення її частки у структурі суспільного доходу як головного джерела підвищення добробуту громадян, що ґрунтується на високій ціні робочої сили;

- вироблення та впровадження у практику нової концепції розвитку соціального страхування за всіма його видами — пенсійного, медичного, через хворобу, з безробіття — на засадах справедливого розподілу фінансового тягаря між роботодавцями, працівниками і державою;

- реформування системи пенсійного забезпечення на основі як обов'язкового, так і добровільного страхування, зокрема, державної системи з обов'язковим пенсійним страхуванням і недержавної, що функціонує на засадах добровільного страхування;

- забезпечення відтворення населення, оптимізація ситуації на ринку праці;

- формування ефективної системи соціального захисту населення;

- реформування пенсійної системи;

- розвиток соціальної інфраструктури, створення умов для виховання, освіти, духовного розвитку дітей, молоді;
- зміцнення сім'ї, підвищення її ролі у суспільстві.

Таким чином, соціальне забезпечення є найважливішим структурним елементом системи соціального захисту та напряму національної стратегії та державного регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Функціонування системи соціального захисту знаходить своє відображення як у вигляді грошової допомоги, так і у формі надання матеріальних благ, безкоштовного харчування, притулку, надання психологічної, медичної, юридичної допомоги громадянам, що є об'єктом соціального захисту. Здійснення політики соціального захисту відбувається не тільки на державному рівні, але й за рахунок місцевого бюджету, спеціально створюваних фондів соціальної підтримки населення, а також недержавних

Висновки до другого розділу

Викладене вище приводить до розуміння того, що соціальний захист є не просто невід'ємною частиною соціальної політики кожної держави. Це беззаперечна вимога цивілізованого існування на досить високому рівні в будь-якому без винятку суспільстві.

Нарешті, як головний гарант виживання суспільства, людина повинна відчувати і споживати турботу і людяність як надійну за поруку існування держави і права. Лише поважаючи соціальний захист і безпосередньо залежні від нього соціальні групи, держава може забезпечити відчуття свого минулого, стабільне сучасне функціонування та добробут своїх громадян у майбутньому, і це те, що становить демократичну та конституційну державу. є основою для існування

Соціальний захист є тим елементом, від якого залежить ефективність цивілізованого розвитку суспільства. Народження, подальше життя та охорона здоров'я підростаючого покоління як профілактичний захід для формування якісного кадрового потенціалу суспільства, особливо здорового демографічного покоління, приділяючи найвищу увагу дітям-сиротам та бездомним, створюючи сприятливі умови для навчання, люди пенсійного віку, безробітні – основні пільги політики соціального захисту населення України. Сучасні системи соціального захисту покликані охоплювати весь життєвий цикл людини від народження до смерті.

На кожному етапі суспільного розвитку показником національного розвитку виступає рівень соціального захисту та соціального забезпечення. У важкі часи, які переживають сьогодні наші суспільства, першочерговим завданням національної соціальної політики має стати захист усіх тих, хто потребує допомоги та підтримки.

Основними завданнями соціального захисту та соціального забезпечення громадян є забезпечення основних потреб соціально незахищених верств населення та першочерговий захист окремих категорій громадян, у тому числі дітей-сиріт, дітей-інвалідів та військовослужбовців та забезпечення гідних умов для жертви техногенних чи природних катаклізмів, вимушені переселенці тощо.

РОЗДІЛ 3 ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Соціальний захист в умовах воєнного стану в Україні

Суспільно-політична ситуація в Україні зумовлює актуальність вирішення проблеми утвердження соціальної справедливості. Необхідність вирішення цієї проблеми стала очевидною через відкрите військове вторгнення в Україну Російської Федерації.

Психічні, матеріальні та фізичні збитки, завдані війною, воєнними діями та тимчасовою окупацією, є чинниками, які негативно впливають на життя людини, тому сьогодні більшість населення України потребує соціальної допомоги.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну кинуло виклик усім секторам, у тому числі соціальному сектору, який піклується про вразливі та незахищені верстви населення.

Надання соціальних послуг, поряд із виплатами соціальної допомоги, є одним із основних напрямів схем соціального захисту. Спектр цих послуг дуже різноманітний: від послуг з догляду вдома через різноманітну підтримку в конкретних складних життєвих ситуаціях до комплексних медико-соціальних послуг, що вимагають перебування в спеціалізованих закладах [40].

Наше розуміння соціальної справедливості змінюється у відповідь на історичні, соціально-політичні та економічні виклики. Про це свідчать українські події, які розпочалися 24 лютого 2022 року і призвели до різкої переоцінки матеріальних і духовних цінностей, особливо розуміння поняття соціальної справедливості. З початку війни близько 30% українців втратили роботу, що свідчить про стрімке погіршення матеріального становища населення. За даними Міністерства соціальної політики України, за межею бідності може жити 60-80% населення. Згідно з прогнозами Світового банку,

до кінця 2022 року рівень бідності нижче 5,5 доларів США на день зросте приблизно з 2% до 20 [23].

Водночас соціальна підтримка громадян є одним із пріоритетних напрямів держбюджету-2023. На даний час громадянам надається 35 видів соціальних виплат відповідно до соціального статусу в соціальній сфері. Таким чином, система потребує реструктуризації та заміни загальною підтримкою для забезпечення цілей та ефективності державних витрат на соціальний захист.

Такий підхід до реформування структури системи має як багато прихильників, так і опонентів, які переконані, що універсальність та адресність є поняттями, що взаємо заперечуються. Важливо, що згідно урядової політики буде змінено не лише обсяг видатків на соціальну сферу, а й порядок розподілу коштів. Зокрема у бюджеті передбачені видатки на субсидії на житлово-комунальні послуги, що майже аналогічні до показників 2022 року: 37,9 млрд грн проти 37,87 млрд грн. Окрім того новими державними програмами на соціальний захист дітей та сім'ї заплановано видатки у сумі 27,3 млрд грн, на соціальний захист громадян, які потрапили в складні життєві обставини – 66,64 млрд грн, та на підтримку малозабезпечених сімей – 72,9 млрд грн. [26].

Універсальна соціальна допомога, що буде адресно надаватися громадянам, які потрапили у складні життєві обставини внаслідок війни, стане основним засобом подолання бідності та реагування на складні життєві обставини. Запровадження відповідної допомоги дозволить, зокрема, суттєво підвищити пенсії для понад 55% українських пенсіонерів [35]. Витрати бюджету на пенсії у 2023 році будуть аналогічними до 2022 року, тобто процеси інфляції суттєво знизять реальні доходи громадян.

Останнім часом у сфері соціального забезпечення військовослужбовців відбулися серйозні зміни. Зокрема, законодавство юридично визнає ветеранами війни добровольців Збройних Сил України. Але нинішні питання соціального захисту учасників бойових дій є недостатніми, що впливає на

добробут військовослужбовців, знижує їхню мотивацію та породжує невдоволення. Тому обов'язком держави є подальше законодавче закріплення та регулювання відносин у сфері соціального захисту військовослужбовців.

Соціальний захист військовослужбовців регулюється Законами України, серед основних варто виокремити:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту (ЗУ № 3551-ХІІ від 05.02.2023);

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”(ЗУ № 2011-ХІІ від 23.12.2022);

3. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни (ЗУ № 1603-IV від 04.11.2018 від 04.11.2018);

4. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”(ЗУ № 2262-ХІІ від 26.10.2022).

Російсько-українська війна 2022 року має негативні впливи на різні сфери життя суспільства, зокрема соціальної. Тож за умов війни зростає важливість оновлення законодавчого супроводу, унормування соціальних відносин, що ґрунтуються на неухильному дотриманні принципів соціальної справедливості.

3.2. Дослідження задоволеності соціальним забезпеченням в Україні на прикладі деяких вразливих категорій населення (військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, малозабезпечені та багатодітні)

З метою визначення доступності інформації та задоволеності соціальним забезпеченням в Україні нами було проведено соціологічне дослідження.

Дослідження було проведене у травні 2023 р. Дослідження є актуальним, оскільки соціальне забезпечення є важливою складовою соціальної політики держави.

Завданнями дослідження є

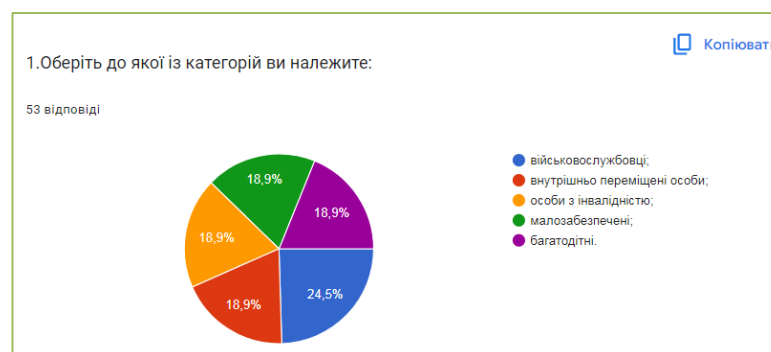
- визначити доступність інформації, джерело та її якість;
- визначити загальну оцінку соціального забезпечення в межах певної категорії.

Цільовою групою дослідження були 53 людини, які відносяться до одної із п'яти соціальних категорій. Це зокрема військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, малозабезпечені та багатодітні.

Гіпотезою є припущення, що в Україні люди можуть бути достатньо інформовані про можливості соціального забезпечення, але не повністю задоволені отриманими соціальними послугами, оскільки є ще багато проблем і напрямків для розвитку в сфері.

Методом дослідження було опитування проведене онлайн з використання google – форми (див.додаток А).

Було опитано 53 особи, з яких 24,5% (13 людей) – військовослужбовці; 18,9% (10 людей) - внутрішньо переміщені особи; 18,9% (10 людей) - особи з інвалідністю; 18,9% (10 людей) - малозабезпечені; 18,9% (10 людей) - багатодітні. Для зручності характеристику вибірки подаємо у вигляді рис. 3.1.

Рис. 3.1. Характеристика вибірки дослідження задоволеності отриманими соціальними послугами

Також більшість респондентів вказали, що їм відомо про можливості соціального забезпечення для їх соціальної категорії. «Так» - відповіли 98,1% і «ні» - 1, 9%. Або з опитаних 52 особи відповіли «так» і одна –« ні». Для зручності результати подаємо у вигляді рис.3.2.

Рис. 3.2. Характеристика дослідження доступності інформації про можливості соціального забезпечення для її соціальної категорії.

На запитання, про джерела отримання інформації про можливості соціального забезпечення, відповіді розділились. 43,4% (23 особи) отримують інформацію від органів влади та інших державних структур, 30,2% (16 осіб) - самостійно шукають інформацію, 22, 6% (12 осіб) отримують інформацію від соціальних працівників і 3.8%(2 особи) з інших джерел інформації (див.рис.3.3.)

Рис. 3.3. Джерела отримання інформації про можливості соціального забезпечення

Також опитані переважно задоволені отриманою інформацією. Оцінювання проводилось за 5 бальною шкалою. Де «5» повністю задоволені, а «1» - зовсім незадоволені. З опитаних найпоширенішою була оцінка в «4 бали» – її обрало 58,5% (31 особа) респондентів. Найменш популярною була відповідь «2» - 1,9%. Її обрала лише одна особа. Також, 18,8% (10 осіб) обрала найвищий бал – «5». 17% (9 осіб) обрала оцінку «3». І 2 особи, або 3,8% обрала оцінку «1» (див.рис.3.4)

Рис. 3.4. Оцінка задоволеності отриманою інформацією

На рахунок оцінки фінансової підтримки, більшість респондентів частково задоволені. Такий варіант обрала 43,4% (23 особи). Повністю задоволені – 20,8% (11 осіб) і частково незадоволені – 35,8% (19 осіб). Повністю незадоволених серед опитаних не було (рис.3.5.)

Рис. 3.5. Оцінки фінансової підтримки

Комунікацію з представниками органів влади (наприклад соціальними працівниками) більшість також оцінила позитивно. Частково задоволених – 49,1% (26 осіб), повністю задоволених – 18,9% (10 осіб). Частково

незадоволених – 30,2% (16 осіб) і 1,9% (1 особа) повністю незадоволена (рис.3.6.)

Рис. 3.6. Оцінка комунікації з представниками органів влади

Щодо загальної оцінки соціального забезпечення у межах певної соціальної категорії, респонденти переважно задоволені. На «5» її оцінило 11,3% (6 осіб), 62,3% (33 особи) обрало варіант – «4», 22,6% (12 осіб) обрали варіант «3». І відповідно «1» та «2» бали обрало по 1,9% (1 особа). Для зручності характеристику загальної оцінки соціального забезпечення у межах певної соціальної категорії подаємо у вигляді рис.3.7.

Рис. 3.7. Загальна оцінки соціального забезпечення у межах певної соціальної категорії

Якщо розглянути окремо якусь із соціальних категорій то результати можуть відрізнятися. Відповідно до проведеного опитування 12 із 13 військовослужбовців знають про можливості соціального забезпечення для своєї соціальної категорії.

Джерела отримання інформації то для 6 осіб це органи влади та державні структури. Для 4 осіб пріоритетним є самостійний пошук, а 2 особи обирають інші джерела інформації.

Середня оцінка задоволеності отриманою інформацією складає 4,07 %.

Отримувану фінансову підтримку 9 осіб оцінили як «повністю задоволений», 1 особа як «частково задоволена» і 3 особи «частково не задоволені».

Комунікацію з представниками органів влади як «повністю задоволений» оцінили 9 осіб. І по 2 особи «частково задоволена» і «частково не задоволені».

Середня оцінка соціального забезпечення у межах даної соціальної категорії становить 4,3% (дані розміщені у Додатку Б).

3.3.Шляхи подолання основних проблем соціальної політики України

В сучасних умовах розвитку суспільних відносин вагомим завданням є підвищення обґрунтованості державної політики у сфері соціального захисту населення. Забезпечення цілеспрямованого впливу на суспільний розвиток потребує формування та реалізації дієвої державної політики у сфері соціального захисту населення з врахуванням адаптаційних змін інституційного забезпечення у фінансово-бюджетній сфері. Обґрунтований вибір інструментів державної політики у сфері соціального захисту населення сприятиме стабілізації соціально-економічних процесів та підвищенню добробуту громадян. Вагомими завданнями у сфері соціального захисту населення залишаються: підвищення соціальної ефективності та забезпечення соціальної справедливості; удосконалення інструментарію державного регулювання соціальних процесів; оптимальний вибір інструментів зміцнення фінансового забезпечення у сфері соціального захисту; оптимізація структури бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення.

В Україні кошти, що спрямовуються на соціальний захист населення, залежать від фінансових можливостей держави, які визначаються обсягом внутрішнього валового продукту та науково обґрунтованим обсягом фонду споживання. Збільшити видатки на соціальний захист населення можна тільки за умови внесення змін до нормативно-правових актів у частині зростання обсягу валового внутрішнього продукту, тоді більше коштів держава зможе виділяти на соціальний захист населення [2].

Соціальна політика активно впливає на економічне зростання через збільшення сукупного попиту, підвищення продуктивності людського капіталу, зміцнення соціальної стабільності, поліпшення підприємницького, інвестиційного клімату та забезпечення легітимності інших заходів, спрямованих на активізацію зростання.

Державна політика у сфері соціального захисту населення спрямована на забезпечення суспільних потреб, розвитку соціуму та умов його життєдіяльності, нейтралізації соціальних ризиків, збалансованого, довгострокового сталого розвитку інституційних складових системи соціального захисту. Разом з цим, завдання державної політики у сфері соціального захисту населення взаємозалежні з окресленими стратегічними та тактичними пріоритетами суспільного розвитку.

С. Качула пише що сучасний стан соціального захисту в Україні можна охарактеризувати, як:

- різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо передбачені у 58 законах та більше ніж у 120 підзаконних нормативно-правових актів;

- згідно з чинним законодавством, в Україні існує 120 категорій пільговиків, з яких лише 45 відзначаються за соціальною відзнакою, а 57 за професійною;

- в Україні налічується близько 130 категорій одержувачів різних соціальних виплат, з яких лише 70 отримують за соціальною ознакою, а 50 – за професійною;

– усі пільгові категорії мають право на більш як 120 видів пільг та понад 60 видів допомог;

– соціальний захист та соціальне забезпечення є найбільшою видатковою статтею бюджету – навіть більшою ніж видатки на охорону здоров'я, освіту.

На даному етапі соціально-економічного розвитку вагомим завданням є підвищення якісного рівня державної фінансової політики яка є невід'ємною складовою системи фінансового забезпечення соціального захисту. Реалізуючи підтримуючу, розвиваючу та регулюючу функції державна фінансова політика має ґрунтуватися на збалансуванні інтересів держави, місцевого самоврядування і економічних суб'єктів, сукупності динамічних інституційних взаємовідносин у сфері формування і розподілу фінансових ресурсів для підвищення базових державних соціальних стандартів і гарантій, стимулювання розвитку людського потенціалу, збільшення рівня зайнятості, посилення демографічної стійкості, активізації темпів соціально орієнтованого економічного зростання із дотриманням принципів системності, адаптивності, ефективності, результативності, відкритості [17].

Відповідно до Закону «Про Державний бюджет України на 2022 рік» передбачені суттєві зміни у фінансовій частині щодо соціального захисту населення. Зокрема, передбачено: зменшення пільг та житлових субсидій населенню на оплату житловокомунальних послуг; збільшення фінансування забезпечення житлом сімей загиблих воїнів України та ветеранів війни (5,5 млрд грн у 2022 році; 901 млн грн у 2021 році); збільшення фінансування пілотного проєкту «Розвиток соціальних послуг» (100 млн грн у 2022 році; 10 млн грн. у 2021 році. Вагомим завданням державної політики у сфері соціального захисту населення залишається підтримка громадян похилого віку [2].

На даний час, 75 відсотків громадян, які втратили працездатність отримують соціальні виплати в розмірі до двох прожиткових мінімумів. Разом з цим, вагомим завданням державної політики у сфері соціального

захисту населення є здійснення заходів щодо наближення розміру прожиткового мінімуму до його реальної величини. Виходячи із таблиці 1 у 2021 році зменшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення спостерігається в частині соціального захисту пенсіонерів. Суттєве збільшення спостерігається щодо соціального захисту інших категорій населення (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Видатки Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення 2017–2021 роки, млрд. грн.

Показники	2017	2018	2017 - 2018	2019	2020	2019- 2020	2021
Всього видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення	144,5	163,9	154,2	218,6	322,7	270,7	292,3
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	2,1	1,7	1,9	2,7	2,6	2,6	3,0
Соціальний захист пенсіонерів	133,5	150,1	141,8	182,3	202,3	192,3	183,5
Соціальний захист ветеранів війни та праці	1,5	1,4	1,4	1,4	1,6	1,5	1,6
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Допомога у вирішенні житлового питання	1,6	3,8	2,7	25,5	38,6	32,1	39,2
Соціальний захист інших категорій населення	5,7	6,2	5,9	6,2	70,7	38,5	63,4
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04
Інша діяльність у сфері соціального захисту	0,1	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3

Джерело: Адаменко І. П. Державна політика у сфері соціального захисту населення. Економічний вісник університету Випуск № 52. 2022 року

У зв'язку з визначеними пріоритетами в Україні необхідно в короткий термін розробити та запропонувати нормативно-правові інструменти впливу держави безпосередньо на процес розвитку людського потенціалу, а також прийняти новий Трудовий кодекс України. Контроль держави за виконанням законів і норм щодо розвитку людського капіталу є важливим чинником та основою економічної безпеки держави загалом [20].

Експерти ООН одностайні у твердженні, що українська система соціального захисту потребує реформи. Підтримка малозабезпечених громадян є неналежною, нестабільною, поки що її важко отримати. Фахівці радять:

- зробити реформу всеохопною та інклюзивною, а до розробки та реалізації державної політики у цій сфері залучати соціальних працівників, правозахисників та представників вразливих груп населення;
- інтегрувати програми соціальної допомоги та страхування до комплексної системи соціального захисту, для цього потрібно сформувати єдиний реєстр пільговиків;
- запровадити базову формулу розрахунку пенсії, щоб підтримувати розмір пенсійного забезпечення з часом;
- полегшити доступ до своїх пенсій жителів непідконтрольних територій, для цього необхідно відмежувати пенсійні виплати від реєстрації внутрішньо переміщених осіб;
- забезпечити роботою молодь та жінок, а також підвищити рівень офіційного працевлаштування;
- запровадити мінімальний рівень соціального захисту для забезпечення системного страхування від бідності, інших ризиків і непередбачених витрат.

Експерти припускають, що незабаром Україна може зазнати серйозних економічних витрат через демографічну кризу. За прогнозами, населення України до 2050 року скоротиться на 20%, при цьому збільшиться кількість громадян, чий вік перевищує 65 років. Це істотно похитне і без цього нестійку пенсійну систему [3].

Підсумовуючи слід зазначити, що сучасний розвиток системи соціального захисту населення України потребує комплексного підходу при зміні принципів її побудови, виходячи з ринкових реалій розвитку країни. Соціальне обслуговування, соціальне спонсорство, стимулювання надання послуг за допомогою прямого бюджетного фінансування та залучення коштів

недержавних структур сприятиме підвищенню соціальних стандартів у державі та покращенню матеріальних умов існування малозахищених верств населення.

Розробка дієвої державної політики у сфері соціального захисту населення передбачає необхідність адаптації її інструментарію до соціально-економічних процесів. В умовах розвитку суспільних відносин, посилення ролі системи соціального захисту населення у стабілізації суспільних процесів вагомим завданням є удосконалення фінансового механізму соціального забезпечення, який повинен здійснюватися, виходячи з поглибленого аналізу і оцінки бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. Державна політика у сфері соціального захисту населення має створювати інституційні умови функціонування системи соціального захисту та забезпечення населення на основі встановлення правил та норм, які у сукупності спрямовані на цілеспрямоване формування механізму та реалізацію активного впливу на соціально-економічний розвиток країни, підвищення стандартів життя та добробуту громадян. Адаптація державної політики у сфері соціального захисту населення до ендогенних умов та викликів, які впливають на стратегічні та тактичні пріоритети суспільного розвитку, значною мірою пов'язана зі зміною інституційного середовища суспільства.

Основні напрями модернізації інституційного середовища функціонування системи соціального захисту населення мають враховувати особливості розвитку інституціональних складових системи державного фінансування соціальної сфери, що надасть можливість підвищити якість державних послуг у соціальній сфері.

Висновки до третього розділу

Розробка ефективної національної політики у сфері соціального захисту громадян передбачає необхідність адаптації засобів до соціально-

економічних процесів. В умовах розвитку суспільних відносин та посилення ролі національної системи соціального захисту у стабілізації суспільних процесів удосконалення фінансових механізмів соціального забезпечення є важливим завданням, яке має здійснюватися на основі поглибленого аналізу та оцінки. важливе питання. Відсоток видатків бюджету на соціальне забезпечення та соціальне забезпечення.

Національна політика у сфері соціального захисту громадян спрямована на створення інституційних умов для функціонування систем соціального захисту та піклування про громадян на основі встановлення норм і правил, які в сукупності служать меті. Вона призначена для розробки з Механізми та їх реалізація, що позитивно впливають на соціально-економічний розвиток країни, сприяють підвищенню рівня життя та добробуту людей. Приведення національної політики у сфері соціального захисту громадян до ендогенних умов і викликів, які впливають на стратегічні та тактичні пріоритети соціального розвитку, мають велике значення для змін в інституційному середовищі суспільства. Основний напрямок модернізації інституційного середовища функціонування системи соціального захисту населення має враховувати деталі розвитку інституційних елементів державної фінансової системи соціальної сфери. Підвищення якості державних послуг у соціальній сфері.

Важливо пам'ятати, що соціальні проблеми, пов'язані із соціальним захистом прав дітей, в умовах воєнного стану не зникли, а подекуди загострилися. Бездомні – особи, які відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк і звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарання та боротьба з торгівлею людьми.

Попередження домашнього насильства та реагування. Соціальний захист людей з інвалідністю, постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС, ветеранів, ветеранів, жертв політичних репресій тощо. Тому виникає потреба у подальшому вдосконаленні правових гарантій соціальної справедливості.

В результаті проведеного дослідження задоволеності соціальним забезпеченням в Україні на прикладі деяких вразливих категорій населення, зокрема, військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, малозабезпечених та багатодітних сімей, можемо зазначити, що досліджувані вказали, про те що їм відомо про можливість соціального забезпечення для їх соціальної категорії, у 98,1% випадків. Якщо говорити про доступність інформації про можливість соціального забезпечення в Україні, то більшість респондентів, а саме 43,4% отримують таку інформацію від органів влади та інших державних структур. Дане опитування показало нам, що опитанні переважно задоволені отриманою інформацією про можливість соціального забезпечення своєї категорії. Таке оцінювання проводилось за 5 бальною шкалою, де найпоширенішою оцінкою була оцінка «4», що становить 58,4 % від загального результату. Під час проведення опитування серед таких вразливих груп було виявлено, що більшість респондентів є у 43,4% досліджуваних є частково задоволеними фінансуванням соціального забезпечення України, що дорівнює практично половині від загального відсотка.

ВИСНОВКИ

Соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів щодо забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах.

В Україні соціальний захист здійснюється в таких організаційно-правових формах: державне соціальне страхування робітників і службовців, прирівняних до них осіб та їх сімей; соціальне страхування; додаткові форми соціального страхування за рахунок коштів окремих підприємств, фондів, творчих спілок. Найважливішим видом соціального захисту є пенсії (за віком, через інвалідність, за вислугу років, у разі втрати годувальника) і допомоги (через тимчасову непрацездатність, за вагітністю і пологами, на дітей малозабезпечених сімей, багатодітних і одиноких матерів, на оплату проїзду в санаторії тощо)

Аналіз наведених підходів до визначення поняття соціального захисту дозволяє зробити такі висновки: соціальний захист переважно розглядають як функцію держави і пов'язують із соціальною політикою держави; більшість авторів розрізняють поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення», вважають, що соціальне забезпечення є складовою частиною соціального захисту; соціальний захист розглядається в двох значеннях: у широкому – як систему організаційно-правових та економічних заходів щодо забезпечення соціальних прав людини і громадянина в державі та вузькому – як систему спеціальних заходів щодо захисту окремих категорій працівників і населення з огляду на особливості їх професійного та соціального статусу. Узагальнення викладеного дозволяє визначити соціальний захист як правову категорію, яка охоплює сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, спрямовані на запобігання ситуаціям соціального ризику в нормальному житті особи та на підтримання оптимальних умов життя.

Аналіз наведених підходів до визначення поняття соціального захисту дозволяє зробити такі висновки: соціальний захист переважно розглядають

як функцію держави і пов'язують із соціальною політикою держави; більшість авторів розрізняють поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення», вважають, що соціальне забезпечення є складовою частиною соціального захисту; соціальний захист розглядається в двох значеннях: у широкому – як систему організаційноправових та економічних заходів щодо забезпечення соціальних прав людини і громадянина в державі та вузькому – як систему спеціальних заходів щодо захисту окремих категорій працівників і населення з огляду на особливості їх професійного та соціального статусу. Узагальнення викладеного дозволяє визначити соціальний захист як правову категорію, яка охоплює сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, спрямовані на запобігання ситуаціям соціального ризику в нормальному житті особи та на підтримання оптимальних умов життя.

Узагальнюючи результати практичного дослідження задоволеності соціальним забезпеченням в Україні на прикладі деяких вразливих категорій населення (військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, малозабезпечені та багатодітні) можемо сказати, що 98,1% опитаних є ознайомленими із можливістю соціального забезпечення їхньої категорії населення. Опитування показало, що 43,4% респондентів отримують таку інформацію від органів державної влади та інших державних структур. Респонденти є переважно задоволеними такою інформацією, на це нам вказує найпоширеніша оцінка «4», що становить 58,4% від загального результату. Щодо задоволеності фінансування соціального забезпечення в Україні, то результати вказують на те, що респонденти частково задоволені таким фінансуванням, що дорівнює 43,4 %.

Державна політика у сфері соціального захисту населення спрямована на створення інституційних умов для функціонування системи соціального захисту та піклування про населення, що базується на встановленні норм і правил досягнення цілей. Мета – розробка механізмів та їх реалізація, які позитивно впливають на соціально-економічний розвиток країни та сприяють підвищенню рівня життя та добробуту людей.

Приведення національної політики у сфері соціального захисту громадян до ендогенних умов і викликів, які впливають на стратегічні та тактичні пріоритети соціального розвитку, має вирішальне значення для зміни інституційного середовища суспільства. Основний напрямок модернізації інституційного середовища функціонування національної системи соціального захисту має враховувати деталі розвитку інституційних елементів національної фінансової системи у соціальній сфері.

Загальні підсумки дослідження, вказують на те, що мета досягнута, поставлені завдання вирішені. Але разом з тим, проведене дослідження не претендує на вичерпне вивчення заявленої теми. Подальшого дослідження потребують проблеми удосконалення системи соціального захисту із врахуванням сучасних реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агавердієва Х. Ф. Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок зазначених категорій. 2018. № 17. С. 8–11.
2. Адаменко І. П. Державна політика у сфері соціального захисту населення. URL : <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6104/Ekonomichnyi%20visnyk%2052%202022.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=84> (Дата звернення: 10.02.2023)
3. Берназюк Я. Темпоральні межі судового захисту соціальних прав. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4 вер. 2020 р.). Київ. 2020. С. 150-158. URL : <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8> (Дата звернення: 15.03.2023)
4. Боднарчук О. Г. Теоретична сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»: окремі дискусійні питання URL : http://lsej.org.ua/4_2020/24.pdf (Дата звернення: 10.04.2023)
5. Болотіна Н. Б. Соціальні права людини та їх державне забезпечення: сучасні тенденції розвитку. *Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення*. К. : МП Леся. 2003. С. 14–28.
6. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія. Донецьк: Янтар, 2001. – 352 с.
7. Бурлака О. Щодо проблеми визначення поняття й особливостей соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. *Підприємство, господарство і право*. 2019 URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/11/20.pdf> (Дата звернення: 10.03.2023)
8. Бучик А. Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Виклики сьогодення та шляхи їх подолання. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом* : матеріали III Міжнар. наук.-практ.

- конф. (Київ, 4 вер. 2020 р.). Київ. 2020. С. 166-171. URL : <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8> (Дата звернення: 15.03.2023)
9. Голубенко, Т., Бульчик, К. Соціальний захист та соціальне забезпечення в умовах воєнного стану. 2022. С. 56–58. URL : <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/92> (Дата звернення: 08.04.2023)
- 10.Гринько Р. В., Мота А. Ф., Петреченко С. А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/3_2022.pdf#page=161 (Дата звернення: 10.03.2023)
- 11.Даніліна М. Конституція України та соціальний захист населення. Соціальні права та їх захист адміністративним судом: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. К. : 2020. С. 25–29. URL : <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8> (Дата звернення: 02.03.2023).
- 12.Дерега В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
- 13.Дутчак А. В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 568-571.
- 14.Європейська Соціальна Хартія (переглянута) № 994_062 від 07.09.2016 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (Дата звернення: 10.02.2023)
- 15.Зозуля І. Поняття «соціальний захист» в контексті наукових досліджень. *Теорія та історія державного управління*. 2021. № 84 URL : <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/246230> (Дата звернення: 10.04.2023)
- 16.Ієрусалимов В., Марчак Д. Аналіз ефективності законодавчого регулювання надання соціальної допомоги в Україні для основних

- цільових груп. Дослідження Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління Київської школи економіки в межах проєкту Ради Європи «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні». 2021. URL : https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Sotsialni-dopomogi_doslidzhennya-1.pdf (Дата звернення: 10.03.2023)
17. Качула С. В. Державна фінансова політика соціального розвитку: монографія. Київ: КНТЕУ, 2019. 424 с.
18. Клименко А. Л. До питання принципів організації соціального захисту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. серія Право*. Ужгород. Вип. 38. Том 1 2016 . 112- 117 с.
19. Колосок А. Соціальний захист та соціальне забезпечення на період карантину: теоретичний аспект. *Економічний часопис СНУ імені Лесі Українки*. 2020. № 22. URL : <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-02-64-71> (Дата звернення: 11.03.2023)
20. Константінова Н. Як покращити систему соціального захисту в Україні? Радіо Свобода URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-pokraschyty-systemu-sosialnoho-zahystu/31207973.html> (Дата звернення: 19.03.2023)
21. Конституція України від 01.01.2020 № 254к/96-ВР URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0#w1_1
22. Копетюк М. Нормативно-правові аспекти визначення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1 (13) URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16437/1/15.pdf>

23. Ломоносова Н. Соціальний захист у повоєнній Україні: час змінювати підходи. URL : <https://cedos.org.ua/soczialnyj-zahystu-povoyennij-ukrayini-chas-zminyuvaty-pidhody> (Дата звернення: 19.03.2023)
24. Малюга Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 406 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Malyuha--TEORETYKO-PRAVOVI-OSNOVY-yzm-preview-2.pdf (Дата звернення: 16.03.2023)
25. Міщенко Л. О. Сучасний стан соціального захисту та соціального забезпечення населення в Україні в умовах децентралізації: напрями подальшого розвитку. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5867> (Дата звернення: 18.03.2023)
26. Мозоль Н.І. Проблема соціальної справедливості в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2022 URL : http://lsej.org.ua/11_2022/9.pdf (Дата звернення: 19.03.2023)
27. Найда І.В., Труба К.Є. Особливості нормативно-правового регулювання соціального розвитку в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2020 URL : http://www.lsej.org.ua/6_2020/37.pdf (Дата звернення: 22.03.2023)
28. Нецька Л. Про гарантії соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей відповідно до стандартів НАТО URL : http://ippi.org.ua/sites/default/files/rozvitok_zakonodavstva_ukrayini_u_sferi_oboroni_maket.pdf (Дата звернення: 25.01.2023)
29. Норчук Ю., Доронін О. Актуальні питання розвитку соціального захисту військовослужбовців з досвіду країн НАТО. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конф.

- / упоряд.: П. П. Богуцький, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. К. : 2021. С. 225–229.
- 30.Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретикоконцептуальний зріз. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 131-136.
- 31.Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. / ред. О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. К. : НІСД, 2012. 88 с.
- 32.Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 31.03.2023 № 1928-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (Дата звернення: 20.03.2023)
- 33.Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України від 04.05.2023 № 2017-III URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (Дата звернення: 20.03.2023)
- 34.Про соціальні послуги Закон України від U 27.04.2022 № 2671-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (Дата звернення: 20.03.2023)
- 35.Проект Державного бюджету України на 2023 рік максимально зберігає видатки на соціальний захист та підтримку. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/razom/228440.html> (Дата звернення: 20.03.2023)
- 36.Раневич О. Ю. Про використання термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» в нормативно-правових актах України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 9. С. 88-92.
- 37.Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали Науковопрактичної конференції. м. Київ, 23 квітня 2021 року / упоряд.: П. П. Богуцький, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. – Київ, 2021. – 376 с. URL :

- http://ippi.org.ua/sites/default/files/rozvitok_zakonodavstva_ukrayini_u_sferi_oboroni_maket.pdf (Дата звернення: 20.03.2023)
- 38.Семенов В., Рагуліна Ю. Теоретичні основи державного управління системою соціального захисту в європейських країнах. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 5. С. 20-26. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ln_2017_5_5 (Дата звернення: 20.03.2023)
- 39.Сімкіна О. В. Змістовний аспект поняття «соціальний захист» та основні засади його втілення на європейському просторі. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 7. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=438> (Дата звернення: 04.03.2023)
- 40.Смирнова І. І., Лихошва О. Ю., Рак Н. В., Горієва Л. А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). URL : <http://evd.luguniv.edu.ua/index.php/evd/article/view/190> (Дата звернення: 05. 03.2023)
- 41.Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч посіб. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016.- 692 с. URL : <http://www.stashkiv.ho.ua/files/10.pdf> (Дата звернення: 08. 03.2023)
- 42.Ткач О. Особливості державної політики у сфері соціального розвитку України. *Освіта регіону*. 2013. № 2. С. 67–71. URL : <http://social-science.com.ua/article/1035> (Дата звернення: 05. 03.2023)
- 43.Туленков М.В. Соціальний захисту соціологічному вимірі : монографія. К. : ІПК ДСЗУ, 2010. 178 с.
- 44.Умаєв Б. Б. Особливості соціального захисту військовослужбовців і працівників Служби безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія ПРАВО. Випуск 70 2022. С. 248 – 252 URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/258227/255049>
- 45.Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.

- 46.Філіпчук В. Р Соціальний захист населення: зміст категорії та відповідність викликам глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 20, част. 3 2018. URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/24.pdf (Дата звернення: 10.04.2023).
- 47.Філіпчук В. Р. Тенденції та проблеми фінансового забезпечення соціального захисту населення за умов глобалізації. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 31, С. 141-147.
- 48.Флорескул Н. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2009. №2. С. 34-45.
- 49.Черних В.П., Авраменко Н.М. Фармацевтична енциклопедія. К. : Морион.: 2016. 1632 с. URL : <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/> (Дата звернення: 10.10.2022).
- 50.Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. *Підприємство, господарство і право*. 2019. №4. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/29.pdf> (Дата звернення: 01.04.2023).
- 51.Юрійчук І. Належне врядування та надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту. Соціальні права та їх захист адміністративним судом: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4 вер. 2020 р.). Київ. 2020. С. 129-133. URL : <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8> (Дата звернення: 10.04.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

«Оцінка доступності інформації та задоволеності соціальним забезпеченням в Україні на прикладі деяких категорій населення (військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, малозабезпечені та багатодітні)»

1. Оберіть до якої із категорій ви належите:

- військовослужбовці,
- внутрішньо переміщені особи,
- особи з інвалідністю,
- малозабезпечені
- багатодітні

2. Чи відомо Вам про можливості соціального забезпечення для вашої соціальної категорії?

- так
- ні

3. З яких джерел ви отримуєте інформацію про можливості соціального забезпечення для вашої соціальної категорії?

- Органи влади та державні структури
- Соціальні працівники
- Самостійний пошук в Інтернеті
- Інше

4. На скільки від 1 до 5 ви б оцінили якість отриманої інформації?

5. Як ви оцінюєте фінансову підтримку, яку отримуєте?

- Повністю задоволений
- Частково задоволені
- Частково незадоволені
- Повністю незадоволені

6. Як ви оцінюєте комунікацію з представниками органів влади (наприклад соціальними працівниками)?

- Повністю задоволений
- Частково задоволені
- Частково незадоволені
- Повністю незадоволені

7. На скільки від 1 до 5 ви б оцінили соціальне забезпечення у межах вашої соціальної категорії?

Додаток Б

Таблиця Д.1

«Оцінка доступності інформації та задоволеності соціальним забезпеченням в Україні на прикладі деяких категорій населення (військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, малозабезпечені та багатодітні)»

№	Чи відомо Вам про можливість соціального забезпечення для вашої соціальної категорії?	З яких джерел ви отримуєте інформацію про можливість соціального	На скільки від 1 до 5 ви б оцінили якість отриманої інформації?	Як ви оцінюєте фінансову підтримку, яку отримуєте?	Як ви оцінюєте комунікацію з представниками органів влади (наприклад	На скільки від 1 до 5 ви б оцінили соціальне забезпечення у
1	Так	органи влади та державні структури	4	частково незадоволені;	частково незадоволені	4
2	Так	органи влади та державні структури	2	частково незадоволені;	частково незадоволені	3
3	Так	органи влади та державні структури	4	повністю задоволені ;	повністю задоволені ;	4
4	Так	самостійний пошук	5	повністю задоволені ;	повністю задоволені ;	5
5	Так	органи влади та державні структури	5	частково задоволені;	частково задоволені	4
6	Так	органи влади та державні структури	5	повністю задоволені ;	повністю задоволені	5
7	Так	самостійний пошук	4	повністю задоволені ;	повністю задоволені	4
8	Так	органи влади та державні структури	5	повністю задоволені	повністю задоволені	5
9	Так	самостійний пошук	4	повністю задоволені ;	повністю задоволені ;	4
10	Так	самостійний пошук	3	повністю задоволені ;	повністю задоволені ;	5
11	Так	самостійний	3	частково	Частково	3

		пошук		незадоволені;	задоволені	
12	Так	інше	5	повністю задоволені ;	повністю задоволені ;	5
13	Ні	Інше	4	повністю задоволені ;	повністю задоволені ;	5

Дані взяті із google форми власного дослідження